

Razvoj moraičnosti kot osnovne prozodične lastnosti v japonščini

*Nina Golob**

Povzetek

Upošteva, da zlogovna struktura predstavlja temeljno enoto v človeški govorno-zaznavni komunikaciji, članek izpostavlja moraično enoto kot osrednjo prozodično značilnost standardne japonščine. Zaradi pomanjkanja fonetičnih dokazov, ki bi potrjevali samostojno naglasno ali ritmično funkcijo moraične enote, se avtor naslanja na analizo metričnih značilnosti haikuja, klasične japonske pesniške oblike, in na različne jezikovne igre, ki poudarjajo njeno psihološko zaznavnost. Glede na razmeroma preprosto glasovno strukturo stare japonščine – zaznamovano z izmenjavo soglasnikov in samoglasnikov, kar ustreza tako zlogu kot moraični enoti – članek sledi diahronemu razvoju prepletenega razmerja med pisavo, glasovnimi spremembami in pripadajočimi prozodičnimi značilnostmi. Na ta način utemeljuje oblikovanje moraične enote kot fonološko relevantne enote v japonščini.

Ključne besede: japonščina, moraična enota, prozodija, pisava, diahrone glasovne spremembe

The development of moraicity as a basic prosodic feature in Japanese

Given that syllabic structure constitutes the fundamental unit in human speech-perception communication, the article foregrounds the mora as a core prosodic feature of Standard Japanese. In light of the limited phonetic evidence supporting the mora's independent accentual or rhythmic function, the author turns to an analysis of the metrical properties of haiku, the classical Japanese poetic form, as well as various language games that underscore the psychological salience of the moraic unit. Taking into account the relatively simple phonological structure of Old Japanese—characterized by alternating consonants and vowels, thereby aligning with both syllables and moras—the article traces the diachronic development of the interwoven relationship between orthography, phonological change, and associated prosodic features. In doing so, it offers a theoretical grounding for the emergence of the mora as a phonologically salient unit in Japanese.

Keywords: Japanese, moraic unit, prosody, writing, diachronic sound changes

* Oddelek za azijske študije FF UL, Nina.Golob@ff.uni-lj.si

(1)¹

木啄も

庵はやぶらず

夏木立

*Kitsutsuki mo**io wa yaburazu**natsu kodachi*Matsuo Bashō²

Niti detel

ne more poškodovati kolibe –

poletni gozd.

(avtorjev prevod, posvečeno akademiku Janezu Orešniku)

1 Uvod

Del možganov, ki se prekriva z Brocajevim predelom, je ključen za tvorbo in procesiranje jezika, obenem pa nadzoruje tudi osnovne motorične funkcije, kot je žvečenje. Raziskave na področju jezikoslovja, psiholingvistike, nevroznanosti in evolucije kažejo na primerljivo hitrost gibanja čeljusti pri žvečenju in tvorbi zlogov. MacNeilage (2008) poudarja, da so vokalizacije primatov omejene v raznolikosti, medtem ko zlog omogoča večjo informacijsko diferenciacijo prek tvorbe ločenih enot – brez zlogov govorjeni jezik ne bi bil mogoč.

Zlog tako ni le rezultat intuitivne težnje po kompleksni govorni komunikaciji, temveč tudi posledica aerodinamičnih učinkov na zračni tok v govoru (Catford 1977; Ladefoged 2006[1975]; Ohala 1994). Predstavlja osnovno enoto v govorno-zaznavni komunikaciji (Abercrombie 1967; Lieberman 1977), deluje kot empatični mehanizem interpretacije slišane (Cagliari 2012) in ima ključno vlogo pri usvajanju jezika (Levelt in Vijver 2004). Ideja zloga je osnova za oblikovanje rime v poeziji (Hayes 1995).

Dinamika govorjenega jezika torej temelji na zlogovni strukturi, ki bistveno prispeva k ritmični organizaciji govora. Jeziki pogosto težijo k ohranjanju izohronije – enakih časovnih razmikov – bodisi med zlogi bodisi med naglašanimi enotami, kar kaže na univerzalno ritmično usmerjenost govora.

1 Primeri so navedeni v izvirnem zapisu, ki ga spremlja Hepburnov sistem latiničnega zapisa in slovenski prevod.

2 Matsuo (1990[1685]). Matsuo Bashō 松尾芭蕉 (1644–1694) je eden najbolj poznanih japonskih avtorjev haikuja in velja za ustanovitelja klasične haiku tradicije. Haiku (1) je Matsuo napisal v čast velikemu pesniku Saigyōju (1118–1190), ko je obiskal njegov nekdanji dom. Simbolizira vztrajanje Saigyōjevega duha ter njegove veličine skozi čas in le-to primerja s Saigyōjevo skromno kolibo v gozdu, ki je ob Matsuojevem poletnem obisku petsto let kasneje še vedno stala.

V zgodnjem 20. stoletju se je oblikovala dihotomija (Pike 1945, Abercrombie 1967), ki jezike razvršča na tiste s poudarkovim ritmom (*stress-timed*) ter na tiste z zlogovnim ritmom (*syllable-timed*)—okvir, ki je temeljil na tradicionalnem grško-rimskem pesništvu in je bil zajet v kvantitativno mero oziroma trajanje zlogov (Snoj 2021).

Strukturna opredelitev zloga temelji na treh komplementarnih pristopih, kot jih podrobneje obravnava Goldsmith (2011). Prvi pristop razume govor kot organizacijo glasovnih enot v skupine, ki sledijo postopnemu naraščanju in upadanju sonornosti. Drugi pristop obravnava govor kot linearno verigo glasovnih segmentov, ki so medsebojno povezani tako sintagmatsko kot paradigmatsko. Tretji pristop pa izpostavlja lokalne fonotaktične pogoje zaporedja segmentov in obravnava zlog kot enoto, ki povzame ponavljajoče se vzorce možnih segmentnih kombinacij znotraj besede ali izreke.

Osrednji element zloga je praviloma samoglasniško jedro, ki mu lahko predhaja eden ali več soglasnikov, s katerim tvorita t. i. odprti ali lahki zlog. V nekaterih primerih samoglasniškemu jedru sledi še eden ali več soglasnikov, kar ustvari zaprti oziroma težki zlog. Kadar je jedro sestavljeno iz dvoglasnika ali dolgega samoglasnika, govorimo o težkem zlogu, medtem ko prisotnost zaključnega soglasniškega elementa poleg strukturiranega jedra tvori supratežki zlog.

Zlog v veliki večini govornih jezikov igra ključno vlogo pri analizi fonoloških pravilnosti, ki so postavljene v središče tako segmentne kot tudi nadsegmentne fonološke teorije. Vendar v nekaterih jezikih obstajajo jezikovno specifični dejavniki, ki preprečujejo, da bi zlogi postali psihološko izpostavljene enote pri naravnih govorcih; njihovo vlogo prevzamejo moraične enote. Posledično je kategorija jezikov z zlogovnim ritmom dobila svojo različico z moraičnim ritmom (*mora-timed*, Ladefoged 2006[1975]), katere znanstvena utemeljitev je še vedno nezadostna. Pierrehumbert in Beckman (1988) zagovarjata stališče, da so prozodične informacije prisotne in razpoznavne v fonetični strukturi, pri čemer se fonetična realizacija govora oblikuje z upoštevanjem prozodičnega okvira. Cohn (2003) s fonetično in fonološko analizo potrjuje, da pri doseganju opažene fizične realizacije sodelujeta tako bolj abstraktna fonološka kategorija, tj. moraična enota, kot tudi fonetična realizacija, tj. trajanje.

Med jeziki z moraičnim ritmom je tudi japonščina.

Članek v nadaljevanju obravnava jezikovno specifične dejavnike v okviru standardne japonščine; s pomočjo tradicionalnih pesniških oblik, jezikovnih iger in napak naravnih govorcev je moraična enota prikazana kot psihološko izpostavljena enota v govorni zaznavi (glej 2. poglavje). V osrednjem delu se osredotoča na japonski pisni sistem ter kritično obravnava vpliv ortografije na fonološko segmentacijo, pri čemer analizira zgodovinski razvoj jezika, vključno z glasovnimi in tonskimi spremembami

(glej 3. poglavje). Zaključno poglavje povzema ugotovitve in opredeljuje moraično enoto kot strukturno in funkcijsko izoblikovano enoto, ki na tej točki razvoja jezika predstavlja osnovo prozodične organizacije standardnega japonskega jezika.

2 Moraičnost v japonščini

Prozodična struktura jezika je organizirana hierarhično (Selkirk 1980, Nespor in Vogel 1986, Inkelas in Zec 1990, McCarthy in Prince 1993 idr.). Nad besedno ravni, ki jo določa fonološka beseda, se nahajajo fonološka fraza, intonacijska fraza in izreka, pod njo pa stopica, zlog in moraična enota. Vsaka od teh enot lahko v jeziku opravlja fonološko funkcijo.

Vloga najmanjše prozodične enote, tj. moraične enote (kot tudi stopice in prozodične besede) v japonski fonologiji je jasna; moraične enote se pojavljajo v enakomernih časovnih intervalih (Port, Dalby in O'Dell 1987). Enakočasovnosti akustičnega trajanja moraičnih enot sicer ni bilo moč potrditi (Beckman 1982) in pomanjkanje akustičnih dokazov za izohronijo je raziskovalce pripeljalo k sprejetju strukturne razlage za zaznavanje moraičnega ritma v japonščini. Po tej razlagi je v japonščini izohronija zaznana zaradi odsotnosti sistematičnih razlik v trajanju, izgube samoglasniške zvenečnosti, kompenzacijskega daljšanja samoglasnikov, alofonskih variacij med naglašeni in nenaglašeni zlogi, močne prevlade fonotaktičnega zaporedja tipa soglasnik-samoglasnik ter – z izjemo trajanja – zaradi odsotnosti zaznavnih znakov pri fonemski dolžinski opoziciji (Warner in Arai 2001).

Moraična enota je edina prozodična enota, ki jo priznava tradicionalno japonsko jezikoslovje. V tem okviru se najpogosteje uporabljata izraza *haku* (拍) 'ritmični udarec' (npr. Kindaichi 1972; Kindaichi in Akinaga 2001) in *mōra* (モーラ) 'moraična enota' (npr. Hattori 1960). Med starejšimi jezikoslovci (Arisaka 1940) je bil v rabi tudi izraz *onsetsu* (音節), ki pa se danes večinoma nanaša na zlog (npr. Kubozono 1998, Kubozono in Honma 2002).

Japonska moraična enota ima lahko naslednjo glasovno strukturo:

- CV (soglasnik + samoglasnik) kot v /ki/ 気 *ki* 'duh, energija';
- CjV (s palataliziranim soglasnikom) kot v /tja/ 茶 *cha* 'čaj';
- V (samo samoglasnik) kot v /e/ 絵 *e* 'slika';
- N (moraični nosnik) kot v /hoN/ 本 *hon* 'knjiga';
- Q (moraični nezvočnik) kot v /kiQpu/ 切符 *kippu* 'vozovnica' ali v /beQsa-tu/ 別冊 *bessatsu* 'posebna izdaja';
- R (moraični samoglasnik) kot v /oRsama/ 王様 *ōsama* 'kralj'.

Zgornje glasovne strukture lahko razdelimo v dva tipa moraičnih enot. Prvi tip zajema glasovne strukture a. do c., ki so strukturno skladne s t. i. kratkim, lahkim oziroma odprtim zlogom in predstavljajo prozodične enote, primerljive z glasovno enoto v besedi 蚊 *ka* 'komar' (CV: ena moraična enota, en zlog). Drugi tip vključuje glasovne strukture d. do f., ki se v nasprotju s prvim tipom ne pojavljajo samostojno, temveč izključno v postpoziciji do prvih. Takšno razporeditev lahko razumemo kot glasovno strukturo, ki ustreza t. i. dolgemu, težkemu oziroma zaprtemu zlogu, kot denimo v besedah 塔 *tō* 'stolp' (CV-R: dve moraični enoti, en zlog), パン *pan* 'kruh' (CV-N: dve moraični enoti, en zlog) in 甥 *oi* 'nečak' (V-V: dve moraični enoti, en dvoglasniški zlog).

Kot bo podrobneje prikazano v naslednjih dveh podpoglavjih, naravni govorci običajno prepoznavajo moraične enote (Akamatsu 1997, Vance 2008, Labrune 2012), koncept zloga je bil v japonsko jezikoslovje uveden relativno pozno, z vnosom zahodne jezikoslovne teorije sredi prejšnjega stoletja.³ Beseda 学校 *gakkō* 'šola' (CV-Q-CV-R), na primer, ima tako za naravnega govorca japonščine enako fonološko dolžino kot beseda 雷 *kaminari* 'grom' (CV-CV-CV-CV), torej štiri moraične enote in zlog v standardni japonščini pravzaprav nima pomembne vloge (Haraguchi 1991, Akamatsu 1997, Kubozono 2008, Labrune 2012, Kubozono 2017 idr.).⁴ Vseeno je vloga zloga v japonski fonologiji predmet razprav; nekateri jezikoslovci namreč zagovarjajo stališče, da je zlog priročen pri razlagi naglasne višine, krajšanja izposojenk in omejitev v supratežkih zlogih⁵ (McCawley 1968, Kawahara 2016, Kubozono 2017).

2.1 Pesniški ritem

Lehiste (1990) je fonetično analizirala metrično strukturo recitirane poezije štirih različnih jezikov in izpostavila, da ima japonščina izohroni vzorec na ravni moraične enote, kar posledično vpliva na ritem jezika. Njena študija je temeljila na predpostavki, da je prozodični sistem jezika oblikovan v metrični strukturi njegove tradicionalne poezije (Lehiste 1990: 123).

3 Osrednjo vlogo pri tem je imel James McCawley (1968: 134), ki je zapisal, da je »prozodična enota japonščine zlog in ne moraična enota« ter da je japonščino treba uvrstiti med »jezike, ki štejejo moraične enote, a temeljijo na zlogu«.

4 Nekatera japonska narečja, kot so narečje na področju prefektur Aomori in Akita (na severu otoka Honshū) ter narečje v prefekturi Kagoshima (jug otoka Kyūshū), so nedvomno zložna. Po drugi strani pa so številna druga narečja, na primer kjotsko-osaško narečje ali narečje polotoka Izu (južno od Tokia), očitno moraična (povzeto po Labrune 2012).

5 Supertežki zlogi so redki in značilni predvsem v novejši prevzetih besedah. Imajo tromoraično strukturo; zaprti zlogi z dvomoraičnim jedrom kot na primer v besedi スプーン *supūn* 'žlica' (CV-V-R-N).

Oblikovni vzorec japonske tradicionalne poezije,⁶ ki se splošno označuje kot *waka* ali 'japonska poezija', je v svojem temelju osnovan na moraični enoti.⁷ Strogo gledano izraz *waka* obsega oblike *tanka*, *sedōka* in *chōka*, med katerimi se je ohranila še vedno široko uveljavljena pesniška oblika *tanka*. V svojem oblikovnem vzorcu *tanka* sestoji iz 31 moraičnih enot z vzorcem 5-7-5-7-7, razdeljenih v pet stihov. Kasneje sta se razvila poezija *haiku*, ki je krajša od oblike *tanka* in se z njo deloma povezuje v svoji formalni strukturi: obsega 17 moraičnih enot, z vzorcem 5-7-5 v treh stihih. *Haiku* kljub svoji kratkosti vsebuje izrazit pesniški ritem, ki temelji na razporeditvi moraičnih enot, premišljenih premorih in naravnem govornem toku.

Podrobneje si pogledjmo uvodni primer (1) zgoraj ter spodnja dva.⁸

(2)

一軒の *Ikken no*
V-Q-CV-N CV (5)
茶店の柳 *chamise no yanagi*
CjV-CV-CV CV CV-CV-CV (7)
古いこけり *oinikeri*
V-V-CV-CV-CV (5)
Yosa Buson⁹

Čajnica
ter ob njej vrba —
ostarela je.
(avtorjev prevod)

(3)

禁煙の *Kin'en no*
CV-N-V-N CV (5)
一本が嫌 *ippon ga iya*
CV-Q-CV-N CV V-CV (7)
竹の秋 *take no aki*
CV-CV CV V-CV (5)
Wakabayashi Ōyodo¹⁰

Opustil sem kajenje,
a ta ena cigareta me mika —
bambusova jesen.
(avtorjev prevod)

Haiku (1) ima klasično metrično strukturo 5-7-5 moraičnih enot. Velika večina teh je sestavljena iz soglasnika in samoglasnika (CV), beseda 庵 *io* 'koliba' vsebuje

6 Z izjemo *jyūshi* ali 'proste poezije'.

7 Enako velja za pete pesmi. Vsaka moraična enota, vključno z moraičnim nosnikom, moraičnim pripornikom ali zapornikom ter moraičnim samoglasnikom, na splošno ustreza ritmični enoti, ki se zapoje v enem glasbenem udarcu, čeprav so včasih mogoče tudi izjeme (Tanaka 2008).

8 Vsak primer je predstavljen v izvornem zapisu, desno ima pripisano latinizirano transkripcijo po Hepburnu s tipi moraičnih enot in v oklepaju njihovo število ter spodaj še slovenski prevod.

9 Yosa Buson 与謝蕪村 (1716–1784) je eden najbolj priznanih japonskih pesnikov, posebej znan po svojih haikujih in slikarstvu ter po svoji sposobnosti združevanja živahnih, naravnih podob z globokimi filozofskimi in čustvenimi vpogledi. Haiku (2) ponuja razmislek o tem, kako leta hitro minevajo, a vendarle minevanje deluje brezšivno, poudarjajoč nespremenljivost življenja.

10 Wakabayashi Ōyodo 若林大淀 je amaterski pisec haikujev. To delo je bilo predvajano v tedenski oddaji »Haiku Corner« Radia Japan, tuja služba NHK, januarja 1994 (po Akamatsu 1997). Haiku (3) izraža notranji boj med voljo in željo, trenutek ranljivosti, ki ga *kigo* (sezonska beseda, tj. bambusova jesen) subtilno poglobi: govorec se sooča z zatonom življenjske energije.

dve samoglasniški moraični enoti v hiatskem razmerju (V-V). Metrična struktura 5-7-5 se ohrani, ko moraično enoto CV nadomesti moraični zapornik (Q) ali moraični nosnik (N), kot prikazujeta primera (2) in (3).¹¹

Tradicionalna oblika japonskega haikuja dopušča tudi nekoliko odstopanja v njegovi metrični zgradbi. Prelomljen oziroma popačen ritem ali *hachō* je značilnost haikuja, ki ima bodisi več (*jiamari* 'odvečni znaki') bodisi manj (*jitarazu* 'pomankanje znakov') kot 17 moraičnih enot. Prvi, predstavljen s primerom (4), v katerem je v prvi vrstici 6 namesto 5 moraičnih enot, je pogostejši, medtem ko se zmanjšano število moraičnih enot kot v haikuju (5) pojavlja redkeje. Popačen ritem ni nujno napaka, gre za namerno uporabljeno tehniko, ki ustvarja poseben učinek, vsebinski ali ritmični poudarek (Gilbert in Yoneoka 2000).

(4)

目には青葉

Me ni wa aoba

CV CV CV V-V-CV (6)

山ほととぎす

yama hototogisu

CV-CV CV-CV-CV-CV (7)

初鰹

hatsugatsuo

CV-CV CV-CV-V (5)

Yamaguchi Sodō¹²

(5)

鷹の巣や

Taka no su ya

CV-CV CV CV CV (5)

太虚に澄める

taikyo ni sumeru

CV-V-CV CV CV-CV-CV (7)

日一つ

hi hitotsu

CV CV-CV-CV (4)

Hashimoto Keiji¹³

Oči uživajo v zelenju —

glas gorske kukavice,

ulov prvega tuna.

(avtorjev prevod)

Jastrebovo gnezdo

v jasnini praznine —

en dan.

(avtorjev prevod)

Pojavnost moraičnih enot N, Q in R, ki strukturno ustrezajo kodi (pojedrnemu delu) v težkem zlogu, ter prisotnost popačenega ritma, zlasti v primeru *jiamari* (»odvečnega znaka«), vzbujata pomisleke glede nujnosti tradicionalne interpretacije japonske metrike z moraično enoto. Medtem ko Zhan (2023), ki je analiziral tradicionalno japonsko poezijo do sredine 20. stoletja, ugotavlja, da skoraj 80 % teh odvečnih znakov *jiamari* kaže glasovno strukturo soglasnik-samoglasnik, tega stališča ne deli Takayama (2018). Slednji namreč trdi, da lahko tako moraična enota kot zlog služita kot osnovni metrični enoti v sodobni različici japonske pesniške oblike *tanka*.

11 Enako velja za moraični pripornik (Q) ali moraični samoglasnik (R).

12 Yamaguchi Sodō 山口素堂 (1642–1716). Njegova poezija je pogosto zaznamovana z umirjenim opazovanjem narave, preprostostjo in subtilnim humorjem. Pogosto je upodabljal sezonske užitke, kot so hrana, vonji in barve.

13 Hashimoto (1948). Hashimoto Keiji 橋本鶏二 (1907–1990) je v svojih haikujih uresničeval načelo 'pisanja iz zaznave' (*shasei*), pri čemer je ustvaril globoke, a minimalistične slike.

Zaenkrat ni na voljo empiričnih dokazov, ki bi potrdili Takayamovo trditev. Kljub temu je upravičeno to hipotezo z vidika metrike obravnavati kot izhodišče za nadaljnje spremljanje in analizo novonastalih haikujev, ki ju predstavljata spodnja dva primera. V prvih vrsticah obeh haikujev bi bilo namreč mogoče zaporedji CV-N oziroma CV-R interpretirati kot eno enoto, in sicer strukturno težek zlog, kar bi pomenilo petzložni prvi stih. Vendar primer (7) obenem razkriva nekonsistentnost v drugi vrstici, kjer je število metričnih enot navkljub prisotnosti CV-N utemeljeno z moraično analizo.

(6)		(7)	
去年今年	<i>Kyonen kotoshi</i>	三月十日	<i>Sangatsu tōka</i>
	CyV-CV-N CV-CV-CV (6)		CV-N-CV-CV CV-R-CV (7)
貫く棒の	<i>tsuranuku bō no</i>	デジタル画面	<i>dejitaru gamen</i>
	CV-CV-CV-CV CV-R CV (7)		CV-CV-CV-CV CV-CV-N (7)
如きもの	<i>gotoki mono</i>	冴返る	<i>saekaeru</i>
	CV-CV-CV CV-CV (5)		CV-V-CV-V-CV (5)
Takahama Kyoshi ¹⁴		Itoyama Kenji ¹⁵	

Lani, letos —
nekaj, podobno palici,
ki ju prebada.
(avtorjev prevod)

Deseti marec —
digitalni zaslon
močno zažari v hladnem sijaju.
(avtorjev prevod)

2.2 Slogani, jezikovne igre in govorne napake

Verzifikacija poezije *waka* je še vedno prisotna v vsakdanjem življenju Japoncev, pogosto v prenovljeni ali subtilni obliki. Najdemo jo v reklamah in sloganih, novoletnih in sezonskih voščilnicah, uradnih nagovorih, leposlovju in drugje. Vpliva na način izražanja, estetiko jezika, sezonsko zavest in čustveno zadržanost. Čeprav niso vsi verzi dobesedno *waka*, nosijo njen duh – prefinjenost, krhkost trenutka (*mono no aware*) in estetski minimalizem.

Slogani (jap. *hyōgo*, 標語) so razširjeni v japonskem izobraževalnem sistemu, kjer opravljajo različne tematske in komunikacijske funkcije, zlasti na področjih varnosti, zdravja ter medosebnih odnosov (primer 8). Pogosto nastajajo v okviru javnih natečajev, rezultati pa so javno objavljeni, tudi na spletu (primera 9 in 10).

14 Takahama (1974). Takahama Kyoshi 高浜 虚子 (1874–1959) je bil pomemben japonski pesnik haikujev in literarni kritik, znan po svojem tradicionalnem pristopu k haiku poeziji ter spodbujanju uporabe *kigo* (sezonskih besed) v haikujih. Haiku 6 izraža občutek neprekinjenega časa.

15 Itoyama Kenji 糸山謙治 je sodobni pisec haikujev. Njegov omenjeni haiku je vključen v digitalno zbirko sodobnih haikujev Združenja sodobnega haikuja (spletna stran: <https://haiku-data.jp/index.php>). Beseda 冴返る *saekaeru* je sezonski izraz (*kigo*), ki pomeni, da se po že nekoliko milejšem vremenu zopet vrne hladen, oster zimski zrak. V kontekstu z digitalnim zaslonom dobi moderen, rahlo metaforičen pridih; kot da tudi tehnologija odseva ta nenadni, čisti, hladni trenutek.

(8)

手を上げて横断歩道を渡りましょう

Te o agete ōdan hodō o watarimashō.

CV V V-CV-CV (5) V-R-CV-N CV-CV-R V (8) CV-CV-CV-CV-CV-R (6)

Dvignimo roko in prečkajmo (cesto) na prehodu za pešce!

(9)

止めましょう スマホとハンドル 二刀流¹⁶*Yamemashō sumaho to handoru – nitōryū.*

CV-CV-CV-CV-R (5) CV-CV-CV CV CV-N-CV-CV (8) CV-CV-R-CV-R (5)

Opustimo telefon in volan – dvoročno mojstrstvo!

(10)

歯みがきで 丈夫な体の 基礎づくり¹⁷*Hamigaki de jōbu na karada no kisozukuri.*

CV-CV-CV-CV CV (5) CV-R-CV CV CV-CV-CV CV (8) CV-CV-CV-CV-CV (5)

Z umivanjem zob gradimo temelje za močno telo!

V osnovnošolskem obdobju se japonski otroci seznanijo z antologijo *Hyakunin isshu* ('Sto pesmi, sto pesnikov'), ki vsebuje sto klasičnih pesmi *waka*. Ta zbirka ima pomembno mesto v literarnem izročilu in je hkrati osnova za tradicionalno igro s kartami *karuta* (カルタ),¹⁸ ki se pogosto igra ob novoletnih praznikih tako v domačem kot šolskem okolju.

(11)

秋の田の

Aki no ta no

CV-CV-CV-CV-CV (5)

かりほの庵の

kariho no iho no

CV-CV-CV-CV-CV-CV (7)

苔をあらみ

toma wo arami

CV-CV-CV-CV-CV-CV (6)

わが衣手は

waga koromode wa

CV-CV-CV-CV-CV-CV (7)

露にぬれつつ

tsuyu ni nuretsutsu

CV-CV-CV-CV-CV-CV (7)

cesar Tenji¹⁹

16 Japonsko združenje za varnostno signalizacijo (日本サイン教会 *Nippon sain kyōkai*): 3. mesto v letu 2024 (<https://sign-jp.org/anzen-hyogo2024/>).

17 Japonsko združenje šolskih zobozdravnikov (日本学校歯科医会 *Nihongakkō shikaikai*): 1. mesto v letu 2024 (<https://www.nichigakushi.or.jp/contest/slogan/result.html>).

18 Poznamo tudi različice te igre, na primer *utagaruta* (pesniška igra s kartami), *irohagaruta* (besedna igra s kartami na osnovi pisav *hiragana* in *katakana*; več o pisavah v poglavju 3) idr.

19 Fujiwara (1235[2017]). Prva pesem iz zbirke *Hyakunin isshu*. Avtor je cesar Tenji (天智天皇 *Tenji Tennō*), ki je vladal od leta 661 do 671 n. št., uradno pa je postal cesar leta 668. Pred tem je bil znan kot princ Naka no Ōe (中大兄皇子).

Na jesenskih riževih poljanah
 ob začasni kolibi
 s streho, ki pušča,
 so moji rokavi
 premočeni od rose.
 (avtorjev prevod)

Moraična enota je ključna prozodična enota v številnih jezikovnih igrah, ki se pogosto uporabljajo kot pedagoška orodja za spodbujanje razvoja besedišča, fonološke zavesti in jezikovnih spretnosti pri otrocih. Ena od teh iger je »*babibu* jezik«, ki vključuje vstavitve zaporedja *b* + samoglasnik za vsako moraično enoto. Spodnja primera (12a) in (12b) ponazarjata besedi iz treh oziroma štirih ločenih enot, ki imajo enako fonološko težo (Haraguchi 1991).

(12)

- a. 桜 *sakura* 'češnja'
 sakura → sabakuburaba
 CV-CV-CV → CV-ba-CV-bu-CV-ba
- b. 日本 *nippon* 'Japonska'
 nippon → nibitsubupobonbu
 CV-Q-CV-N → CV-bi-CV-bu-CV-bo-N-bu

Moraična enota obenem predstavlja temelj priljubljene besedne igre *shiritori* (尻取り 'prevzeti konec'), v kateri igralci izmenično izgovarjajo besede tako, da se vsaka naslednja začne z zadnjo moraično enoto prejšnje besede. Ključno pravilo igre je, da se beseda ne sme končati z moraičnim nosnikom, saj v japonščini ni besed, ki bi se začele s tem glasom (Katada 1990). V primeru 13 se moraična samoglasnika, tj. drugi del samoglasniškega zaporedja v besedi *riyū* (CV-CV-R) in samoglasnik *i* v besedi *meirei* (CV-V-CV-V), obravnavata kot ločeni, avtonomni enoti.

(13)

onigiri おにぎり 'riževa kroglica, onigiri' → *riyū* 理由 'razlog' → *ume* 梅 'sliva' →
meirei 命令 'ukaz' → *iruka* いるか 'delfin' → ...

Vloga moraične strukture pri tvorbi besed poudarjata tudi besedni igri *sakasa kotoba* (逆さ言葉 'obrnjeni govor'; Kitaoka in MacKenzie 2021), kjer se izbrana beseda bere v obratni smeri (glej primera 14a in 14b), ter *zūjago* (ズージャ語 'zuja jezik'; Itō idr. 1996), kjer gre za žargonski način ustvarjanja džezovsko zvanečih

besed z obratnim branjem in prilagajanjem besed, da zvenijo bolj tekoče in prijetno (primera 15a in 15b).

(14)

- a. 腕白 *wanpaku* 'nagajiv'
 wanpaku → kupanwa
 CV1-N-CV2-CV3 → CV3-CV2-N-CV1
- b. 香り *kaori* 'dišava'
 ka+o+ri → ri+o+ka
 CV1-V-CV2 → CV2-V-CV1

(15)

- a. ピアノ *piano* 'klavir'
 pi+a+no → ya+no+pi
 CV1-V-CV2 → CV-CV-CV
- b. 素人 *shirōto* 'amater'
 shiro+o+to → to+o+shiro
 CV1-CV2-R-CV3 → CV3-R-CV1-CV2

2.3 Govorne napake

Spontane govorne napake naravnih govorcev Kubozono (2017: 38) povzema v tri tipe: metatezo ali glasovno preureditev, substitucijo ali glasovno zamenjavo in besedotvorno sklapljanje.

(16)

- a. 鉄筋コンクリート *tekkin konkuriito* 'armirani beton'
 te-k.ki-n. ko-n.ku.ri-i.to → ko-k.ki-n te-n.ku.ri-i.to
 CV1-Q-CV2-N CV3-N-CV4-CV5-R-CV6 → CV3-Q-CV2-N CV1-N-CV4-CV5-R-CV6
- b. 原爆ドーム *genbaku dōmu* Kupola atomske bombe²⁰
 ge-n.ba.ku do-o.mu → ge-n.do.ku do-o.mu
 CV1-N-CV2-CV3 CV4-R-CV5 → CV1-N-CV4-CV3 CV4-R-CV5
- c. 止まれ *tomare* 'Ustavi se!' + ストップ *sutoppu* 'stop'
 to.ma.(re) / (su.to)-p.pu → to.ma-p.pu
 CV-CV-CV / CV-CV-Q-CV → CV-CV-Q-CV

Ob napakah v govoru se besede razčlenijo na meji med moraičnimi enotami, pogosto celo znotraj zloga, pri čemer osnovna moraična struktura ostaja ohranjena. Pri metatezi v primeru 16a se začetno glasovno zaporedje CV₁-Q razdeli na *te* in moraični zapornik, glasovno zaporedje CV3-N pa na *ko* in moraični nosnik, pri čemer

se *te* in *ko* zamenjata; kljub preureditvi se posamezni moraični segmenti – moraični samoglasnik (R), moraični pripornik ali zapornik (Q) in moraični nosnik (N) – nikoli ne pripenjajo retrogradno k predhodnim moraičnim enotam, temveč ohranjajo svojo fonološko samostojnost (Vance 2008, Kubozono 2017). Enako načelo segmentacije je razvidno pri napakah z zamenjavo (primer 16b), kjer glasovno zaporedje *do* iz besede トーム *dōmu* 'kupola' napačno nadomesti začetni del nove sestavljene besede, kar pomeni, da gre za govorno popačenje z nadomestitvijo, ne da bi pri tem bila kršena moraična struktura. V primeru sklapljanja (primer 16c) pa sta izvorni besedi fonološko razdeljeni, krnjeni in združeni v novotvorjenko, pri čemer se med drugo in tretjo moraično enoto ohranja jasna meja med moraičnimi enotami (Ito in Mester 1996; Labrune 2012).

3 Jezik in pisava: medsebojni vpliv in jezikovno védenje

Današnji japonski sistem pisave, t. i. mešani slog zapisovanja (漢字仮名交じり文 *kanji kana majiri bun*)²¹ sestavljajo trije glavni nabori pisav: kitajske pismenke (漢字 *kanji*; morfemska pisava oziroma ideogrami) ter fonogramski *hiragana* (平仮名 lit. 'poenostavljena pisava') in *katakana* (片仮名 lit. 'strukturirana pisava').

Hiragana in *katakana* sta nastali v obdobju Heian (794–1185) kot poenostavitvi kitajskih pismenk z namenom fonetičnega zapisovanja japonščine. *Hiragana* izhaja iz kurzivnega sloga pismenk in je bila sprva znana kot »ženska pisava«, saj so jo pogosto uporabljale ženske v leposlovju. *Katakana* pa so razvili budistični menihi iz izsekov pismenk kot pomoč pri branju in razlagi kitajskih besedil. Do 10. stoletja sta se pisavi uveljavili kot standardni del pisnega sistema (Seeley 1991).

Tako *hiragana* kot *katakana* sta sistematično strukturirani na osnovi moraičnih enot, kar pomeni, da vsak grafem ustreza eni moraični enoti. Njuna struktura in raba zato pomembno prispevata k utrjevanju moraične percepcije jezika. Po mnenju Vancea (2017) imata ti pisavi ključno vlogo pri oblikovanju moraične enote kot psihološko izpostavljene enote v japonščini.

Empirične raziskave kažejo, da japonski otroci pred opismenjevanjem jezikovno strukturo zaznavajo predvsem na zlogovni ravni, pri čemer moraične enote niso nujno psihološko dostopne. Z učenjem pisav *hiragana* in *katakana* pa se jezikovna percepcija postopoma preusmerja k moraični segmentaciji, kar nakazuje, da pismenost pomembno vpliva na fonološko ozaveščenost (Inagaki, Giyō in Ōtake 2000).

21 Več o japonskem sistemu pisave v Shigemori Bučar (2021).

To potrjuje tudi Kubozono (2017), ki ugotavlja, da odrasli govorniki japonščine izkazujejo izrazito moraično intuicijo, katere razvoj je tesno povezan z zgodnjim opismenjevanjem.

Čeprav govorjeni jezik evolucijsko in razvojno predhaja zapis, lahko učenje pisave močno preoblikuje govorno zaznavanje jezikovnih enot. V psiholingvistiki ta pojav označujemo kot ortografski vpliv oziroma učinek pismenosti, kjer pisava deluje kot kognitivni filter in preoblikuje načine, kako govorniki segmentirajo in mentalno predstavljajo svoj jezik (Morais idr. 1979, Olson 1994, Perfetti in Dunlap 2008).

Na tej osnovi se poraja vprašanje, ali je prav izpostavljenost pisavama *hiragana* in *katakana* glavni dejavnik, ki omogoča vpliv moraične strukture v govorni zavesti japonskih govorcev. Obenem se odpira še hipoteza, da bi v odsotnosti pismenosti v teh dveh sistemih naravni govorniki japonščine morda primarno zaznavali jezikovno strukturo na zlogovni ravni.

V nadaljevanju bomo na podlagi pregleda zgodovinskega razvoja japonskih pisnih sistemov ter fonoloških sprememb v jeziku poskušali osvetliti ključne dejavnike, ki so prispevali k uveljavitvi moraične – in ne zlogovne – enote kot osnovnega elementa fonološke reprezentacije v japonščini.

4 Zgodovinski razvoj jezika: vzpon moraične enote kot osnovne prozodične enote

Za lažjo predstavo najprej navedimo periodizacijo razvoja japonskega jezika (Frellesvig 2010), ki jo opredeljujemo glede na večja politično-zgodovinska obdobja na Japonskem.

- *protojaponščina (PJ)²²: pred 7. stoletjem
- stara japonščina (SJ): 7.–8. stoletje – obdobje Nara (712–794);
- zgodnja srednjeveška japonščina (ZSJ): 8.–12. stoletje — obdobje Heian (794–1185);
- pozna srednjeveška japonščina (PSJ): 12.–16. stoletje – obdobje Kamakura (1185–1333), obdobje Muromachi (1333–1573);
- sodobna japonščina (SJ): od 16. stoletja dalje – obdobje Edo (1603–1868), obdobje Meiji (1868–1912), obdobje Taishō (1912–1926), obdobje Shōwa (1926–1989), obdobje Heisei (1989–2019), obdobje Reiwa (2019–).

22 Rekonstruirana predhodnica vseh oblik japonskega jezika (glej Frellesvig in Whitman 2008).

Fonotaktika stare japonščine je temeljila na dosledni strukturi tipa soglasnik-samoglasnik (CV) ter samostojnih samoglasnikih (V), ki so se pojavljali le na začetku besed (Frellesvig 2010). Razprava o tem, ali je bila glasovna struktura zlogovna ali moraična, v tej fazi razvoja jezika niti ni potrebna; ustreza strukturi soglasnik-samoglasnik, ki je absolutna univerzalija v jezikih sveta (Cairns in Feinstein 1982, Venne-mann 1988, Battistella 1990, Blevins 1995, Hulst in Ritter 1999 idr.).

4.1 Prvi zapisi v japonščini in razvoj pisav

Najzgodnejše pričevanje o pisanju v japonščini sega v 5. stoletje, vendar se pisanje v japonščini ni razširilo vse do sredine 7. stoletja (Miller 1967). Philippi (1968: 91, povzeto po Frellesvig 2010: 39) je na primeru prve pesmi²³ v zbirki *Kojiki* (古事記 lit. 'Zapisi o davnih dogodkih'), najstarejšega ohranjenega japonskega zgodovinskega in mitološkega besedila iz leta 712, ponazoril, kako je predvidoma zvenela stara japonščina z razmeroma podrobnim fonetičnim zapisom skrbne izreke kratkega besedila (primer 17).

(17)

夜久毛	多都	伊豆毛	夜幣賀岐	都麻基微	爾
/yakumwo	tatsu	idumwo	yapyegaki	tsumagomwi	ni
[jag ^w ūmuq	tad ^w u	i ^d w ^ū muqjabjē ^g gag ⁱ	t ^w ūmā ^g gōmuj	n ^j i	
		夜幣賀岐	都久流	曾能	夜幣賀岐
		yapyegaki	tsukuru	so no	yapyegaki
		jabjē ^g gag ⁱ	t ^w ug ^w uru	sō no	jabjē ^g gag ⁱ
					wo /
					wo]

Dvigajoče se meglice, med njimi močno ograjena palača Izumo. Za svojo ženo – zgradil sem jo, to močno ograjeno palačo!

(avtorjev prevod)

Zbirka *Kojiki* velja za najstarejše ohranjeno obsežno delo japonske književnosti in ima ključen pomen za preučevanje zgodnje japonske zgodovine, mitologije ter razvoja jezika in pisave. Besedilo je večinoma zapisano v klasični kitajščini (漢文 *kanbun*), vendar prilagojeno japonskemu branju z uporabo interpretativnega sistema *kundoku*.²⁴ Glavno besedilo je zapisano v hibridnem slogu, ki sicer sledi logografskemu modelu, a pogosto vključuje fonogramske zapise (Seeley 1991).

23 Avtor prve pesmi, zapisane v zbirki *Kojiki*, naj bi bil cesar Jōmei (舒明天皇, vladal 629–641), čeprav se njegovo ime v samem besedilu neposredno ne pojavi. Pesem velja za eno najzgodnejših ohranjenih pesniških besedil v japonščini in je zapisana v *man'yōgani*. V nekaterih poznejših antologijah, kot je *Manyōshū*, je podobna pesem pripisana cesarju Tenjiju (天智天皇), kar nakazuje na možno zamenjavo ali reinterpretacijo avtorstva skozi čas (Heldt 2014: 45).

24 訓読 ('interpretativno branje') je tradicionalna metoda interpretativnega branja kitajskih besedil, ki je bila v japonski pisavi uporabljena za prilagoditev kitajskega besedila japonskemu slovničnemu in fonološkemu sistemu.

Posebno mesto v zbirki *Kojiki* zavzema vstavljen pesniški material, ki je zapisan izključno s fonogramskim sistemom *man'yōgana* – s kitajskimi pismenkami, uporabljenimi glede na njihovo izgovarjavo, ne pomen. Ta slogovna in ortografska ločnica med prozo in poezijo ni naključna, temveč funkcionalno utemeljena: fonogramski zapis pesmi zrcali japonsko ustno izročilo (Seeley 1991: 46). Uporaba *man'yōgane* v zbirki predstavlja enega najzgodnejših virov za rekonstruiranje tonskega sistema srednjeveške japonščine ter pomembno podlago za kasnejši razvoj *hiragane* in *katakane*²⁵ (Heldt 2014).

4.2 Glasovne spremembe

Sodobna japonščina v veliki meri ohranja glasovne značilnosti stare japonščine (Frellesvig 2010). Podrobnejša jezikoslovna analiza razkriva dva glavna sklopa notranjih sprememb, ki so pomembno prispevale k razvoju jezika. Prvi sklop obsega fonološke spremembe, ki časovno sovpadajo s prehodom v zgodnjo srednjeveško japonščino, drugi sklop pa zajema slovnične spremembe, značilne za pozno srednjeveško obdobje in kasneje. Oba sklopa sta bila spodbujena s kulturno-jezikovnimi stiki; najprej prek sprejemanja zgodnje pismenosti in s tem povezanega sinološkega vpliva, kasneje pa z močnim vplivom zahodnih kultur in njihovih jezikovnih vzorcev.

V zgodnji srednjeveški japonščini je fonotaktični vzorec izmenjujočih se soglasnikov in samoglasnikov pod vplivom obsežnega prevzemanja besedja iz kitajščine doživel pomembne spremembe.

Kitajske izposojenke, ki so se končale na soglasnike *p*, *t*, *k*, so bile opremljene z visokim samoglasnikom *i* ali *u* (t. i. samoglasniška epenteza kot na primer v **niet* > *ni-chi* 日 'sonce') ali pa so se *p*, *t*, *k* s sledečim nezvenečim zapornikom razvili v moraični zapornik *Q*, kot se je pogosto dogajalo v številnih sestavljenkah iz pismenk (*gakuki* > *gakki* 楽器 'glasbilo') (Labrune 2012). Tudi ob končnih nosnih soglasnikih *m* in *n* se je pojavila samoglasniška epenteza, ki se je kasneje preoblikovala v moraični nosnik *N* (**sam* > *san* 三 'tri').²⁶ Kitajski dvoglasniki so bili prevzeti kot samoglasniška zaporedja (Frellesvig 2010), med katerimi so se nekatera ohranila, druga pa nadalje asimilirala.²⁷

Tuj jezikovni vpliv je obenem sprožil še niz fonoloških prestrukturiranj v primarno japonskih besedah. Glasovne spremembe obravnavamo pod skupnim pojmom *onbin* (音便 'poenostavitev izgovora') in vključujejo dva ključna procesa (Labrune 2012):

25 Več o pisavah *hiragana* in *katakana* v poglavju 3.

26 Le redke kitajske izposojenke z vrinjenim samoglasnikom so se ohranile (de Boer 2010: 24); na primer *sami* v *samisen* (三味線 *shamisen* 'šamisen, japonsko tristrunsko glasbilo').

27 Nadalje so se asimilirala samoglasniška zaporedja, ki se končajo na *u*: *iu* > *yu*, *ou* > *oo*, *au* > *oo* in *eu* > *yoo* (*kefu* > *keu* > *kyou* 今日 *kyō* 'danes').

- i. soglasniški izpust,²⁸ kar je vodilo do nastanka samoglasniških zaporedij oziroma pojava moraičnega samoglasnika (R) kot na primer v deležniških oblikah glagolov *kakite* > *kaite* (glagol 書く *kaku* 'pisati'), *kikite* > *kiite* (glagol 聞く *kiku* 'poslušati') in pridevnih *kanashiki* > *kanashii* (pridevnik 悲しい *kanashii* 'žalosten'), ter
- ii. samoglasniški izpust²⁹ – najpogostejše visokih *i* ali *u* –, ki je povzročil oblikovanje soglasniških zaporedij oziroma moraičnih soglasnikov Q in N v deležniških oblikah glagolov *machite* > *matte* (glagol 待つ *matsu* 'čakati') in *yomite* > *yonde* (glagol 読む *yomu* 'brati').

Onbin spremembe se začnejo pojavljati v pisnih virih okoli začetka 9. stoletja, domneva pa se, da so do konca obdobja zgodnje srednjeveške japonščine enaka zaporedja samoglasnikov, različni samoglasniški pari in moraični soglasniki postali del pogovornega jezika (de Boer 2010). Značilnost teh novooblikovanih glasovnih zaporedij je bila njihova končna moraična struktura; zaključujejo se namreč z enim izmed dveh moraičnih soglasnikov. Ti segmenti igrajo pomembno vlogo v prozodični in moraični strukturi japonskega jezika, saj vplivajo na metriko, naglas in ritmičnost govora.

4.3 Tonemskost skozi čas

Prvi japonski pisni viri izkazujejo vsaj štiri različne načine za označevanje tonskosti (povzeto po de Boer 2010). Najstarejši način tonskih oznak najdemo v zbirki zapisov *Kojiki*, kjer sta uporabljeni dve izmed štirih pismenk (上 **shang* 'naraščajoč' in 去 **qu* 'padajoč'), ki so bile v rabi za popis srednjeveške kitajščine. Druga vrsta tonskih oznak je bila prepoznana v izbiri različnih znakov *man'yōgane*, zgodnjega fonogramskega sistema, ki so bili sicer glasovno enaki. Tretja vrsta tonskih oznak so pike (声点 *shōten* ali 'tonske pike'), ki predstavljajo tone iz obdobja pozne srednjeveške kitajščine in so bile dodane posameznim kitajskim pismenkam ali znakom kane. To je bil sistem, ki se je prvič pojavil v japonskih zapisih v 9. stoletju, kasneje pa postal najbolj razširjen in dosledno uporabljen način za označevanje tona. Četrta vrsta tonskega označevanja je bila uporabljena v kanonskih budističnih besedilih, kjer so bila vpisana intonacijska pravila za ritualno recitiranje.

28 Gre za postopno oslabitev soglasniške zveze (lenicija) med oblikotvornim delom in končnico – najpogostejše zaradi težnje k lažji izgovarjavi.

29 Pri samoglasniškem izpustu gre najprej za oslabitev (lenicijo), ki ji lahko sledi asimilacija, še posebej kadar izpust vodi v pojav moraičnih soglasnikov.

Tonska sistema srednjeveške kitajščine in srednjeveške japonščine sta bila v svojih temeljih izrazito različna. Srednjeveška kitajščina je uporabljala konturirane tone, ki temeljijo na spreminjajoči se višini tona znotraj posameznega zloga (Shen 2020), medtem ko je srednjeveška japonščina kljub prisotnosti določenega – a omejenega – števila konturiranih tonov v osnovi uporabljala registrski tonski sistem, torej sistem z različnimi ravnmi višine tona ali tonemi (de Boer 2010).

Tonemsko strukturo srednjeveške japonščine lahko opišemo kot zaporedje izmenjujočih se visokih (H) in nizkih (L) tonov (Kindaichi 1951, McCawley 1978, Martin 1987, Hayata 1999, de Boer 2010 idr.). Zaradi pomanjkanja neposrednih podatkov v zgodovinskih virih ni mogoče zanesljivo rekonstruirati naglasnega mesta, zato tega sistema ne moremo neposredno primerjati s sodobnim tonemskim naglasom tokijskega narečja ali drugimi sodobnimi narečji (de Boer 2010).

V zgodovinski fonološki ureditvi japonščine sta imela tako visoki kot nizki ton enakovredno status nosilca tona, in sicer na ravni neodvisnih ritmičnih enot, ki so hkrati delovale kot časovne enote v prozodični strukturi jezika (Frellesvig 2010). Čeprav ta ureditev danes ne velja za vsa japonska narečja, saj obstajajo pomembne razlike v tem, katere enote lahko prevzemajo funkcijo tonskih in časovnih nosilcev, ima zgodovinski razvoj moraičnih enot ključno vlogo pri razumevanju sodobne narečne raznolikosti (Vovin 2005).

Fonotaktično nesamostojne moraične enote R, Q, N, ki dandanes v standardni japonščini prozodično šibijo (glej poglavje 2), so se diahrono razvile iz neodvisnih soglasniško-samoglasniških struktur. V nekaterih narečjih so ohranile več svojih izvornih prozodičnih značilnosti, v drugih pa so se te lastnosti izgubile. To zgodovinsko razslojevanje ima neposreden vpliv na današnjo organizacijo tonemskosti in ritma.

5 Povzetek in zaključek

Zlog tipa soglasnik-samoglasnik predstavlja temeljno in univerzalno strukturo človeškega govora, ki jo priznava večina teoretičnih in opisnih jezikoslovnih modelov. Kljub temu je sodobna glasovna struktura jezikov precej bolj kompleksna, njena sporočilnost pa ni nujno vezana na fiziološko optimalno oblikovan zlog.

Stara japonščina je ustrezala omenjeni univerzalni strukturi. Vendar je preplet zgodovinskih dejavnikov, kot sta stik s srednjeveško kitajščino in razvoj pisave, sprožil fonološke ter prozodične spremembe, pri katerih so fonološko funkcijo začela prevzemati glasovna zaporedja, manjša od zloga. Kot rezultat zgodovinskega, strukturnega, prozodičnega, ortografskega in sociolingvističnega razvoja je moraična enota v standardni

japonščini postala osnovna prozodična enota in ključen temelj za razumevanje njene govorne strukture. Pisava pri tem pogosto deluje kot konservativna sila, saj ohranja arhaične jezikovne elemente in vpliva na jezikovno rabo ter standardizacijo.

V tem dinamičnem prepletu notranjih jezikovnih sprememb in zunanjih kulturno-jezikovnih stikov – v sodobnem času pod vplivom zahodnih jezikov – se zdi, da se fonološki sistem japonščine morda ponovno usmerja k zlogotvornosti.

Spremljanje velikih jezikovnih sprememb zato zahteva obravnavo širokega spektra jezikovnih in nejezikovnih dejavnikov tako v zgodovinski kot v geografski perspektivi.

V tej razpravi smo osvetlili strukturne in funkcijske vidike moraičnosti v japonščini ter izpostavili ključne dejavnike, ki so vplivali na njeno zgodovinsko oblikovanje in sodobni status.

Literatura

- Abercrombie, David. 1967. *Elements of General Phonetics*. Chicago: Aldine and Atherton.
- Akamatsu, Tsutomu. 1997. *Japanese Phonetics: Theory and Practice*. LINCOM Studies in Asian Linguistics. Newcastle: LINCOM EUROPA.
- Arisaka, Hideyo. 1940. *On'inron [Fonologija]*. Tokyo: Sanseido.
- Battistella, Edwin L. 1990. *Markedness: The evaluative superstructure of language*. Albany: The State University of New York Press.
- Beckman, Mary. 1982. Segment duration and the 'mora' in Japanese. *Phonetica* 39 (2–3), str. 113–135.
- Blevins, Juliette. 1995. The syllable in phonological theory. V John Goldsmith (ur.). *The handbook of phonological theory*. Cambridge: Blackwell, str. 206–244.
- Cagliari, Carlos. 2012. Línguas de ritmo silábico [Jeziki z zlogovnim ritmom]. *Revista de Estudos da Linguagem* 20, Št. 2, str. 23–58.
- Cairns, Charles E., in Mark Feinstein. 1982. Markedness and the theory of syllable structure. *Linguistic Inquiry* 13, str. 193–225.
- Catford, John Cunnison. 1977. *Fundamental Problems in Phonetics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Cohn, Abigail C. 2003. Phonological Structure and Phonetic Duration: The Role of the Mora. *Working Papers of the Cornell Phonetics Laboratory* 2003, zv. 15, str. 69–100.
- de Boer, Elizabeth M. 2010. *The Historical Development of Japanese Tone*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Frellesvig, Bjarke. 2010. *A History of the Japanese Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frellesvig, Bjarke, in John Whitman. 2008. *Proto-Japanese: Issues and prospects*. New York: Benjamins.

- Fujiwara no Teika. Pribl. 1235. *Hyakunin Isshu* [Klasična zbirka japonske poezije]. Reize-ike Shiguretei Bunko (ur.). 2017. Knjižnica narodne skupščine Japonske. Splet: <https://id.loc.gov/resources/20228413>
- Gilbert, Richard, in Judith Yoneoka. 2000. Haiku Metrics and Issues of Emulation: New Paradigms for Japanese and English Haiku Form. *Language Issues: Journal of the Foreign Language Education Center*, zv 5, št. 1, str. 63–108.
- Goldsmith, John A. 2011. The syllable. V John Goldsmith (ur.). *The Handbook of Phonological Theory*. Oxford: Basil Blackwell, str. 164–196.
- Haraguchi, Shosuke. 1991. *A Theory of Stress and Accent*. Dordrecht: Foris Publications.
- Hashimoto, Keiji. 1948. *Nenrin* [Letnice]. Kyoto: Takeshobō.
- Hattori, Shirō. 1960. *Gengogaku no hōhō* [Metode v jezikoslovju]. Tokyo: Iwanami Shoten.
- Hayata, Teruhiro. 1999. *Onchō no taiporōjii* [Typology of prosodic systems]. Tokyo: Taishukan.
- Hayes, Bruce. 1995. *Metrical stress theory: Principles and case studies*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Heldt, Gustav. 2014. *The Kojiki: An account of ancient matters*. New York: Columbia University Press.
- Hulst, Harry van der, in Nancy A. Ritter. 1999. Theories of the syllable. V: Harry van der Hulst in Nancy A. Ritter (ur.). *The syllable: Views and facts*. Berlin: Mouton de Gruyter, str. 13–52.
- Inagaki, Kayoko, Hatano, Giyō, in Takashi Ōtake. 2000. The Effect of Kana Literacy Acquisition on the Speech Segmentation Unit Used by Japanese Young Children. *Journal of experimental child psychology* 75, str. 70–91.
- Inkelas, Sharon, in Draga Zec. 1990. *The phonology-syntax connection*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ito, Junko, Kitagawa, Yoshihisa, in Armin Mester. 1996. Prosodic faithfulness and correspondence: Evidence from a Japanese argot. *Journal of East Asian Linguistics*, zv. 5, str. 217–294.
- Katada, Fusa. 1990. On the representation of moras: Evidence from a language game. *Linguistic Inquiry* 21, str. 641–646.
- Kawahara, Shigeto. 2016. Japanese Has Syllables: A Reply to Labrune. *Phonology* 33-1, str. 169–194.
- Kindaichi, Haruhiko. 1951. Nihon shisei kōgi [Predavanje o štirih tonih v japonščini]. V Terakawa, Kishio, Kindaichi, Haruhiko, in Masayuki Inagaki (ur.). *Kokugo akusento ronsō* [Razprava o naglaševanju v knjižni japonščini]. Tokyo: Hōsei Daigaku Shuppan Kyoku, str. 629–708.
- Kindaichi, Haruhiko. 1972. *Nihongo on'in no kenkyū* [Raziskava o japonski fonologiji], Tokyo: Tokyodo Shuppan.
- Kindaichi, Haruhiko, in Kazue Akinaga (ur.). 2001. Shinmeikai Nihongo Akusento Jiten [Shinmeikai naglasni slovar japonskega jezika], Tokyo: Shinmeikai.
- Kitaoka, Daiho, in Sara MacKenzie. 2021. Moraic reversal and realisation: Analysis of a Japanese language game. *Phonology* 38, str. 41–79.

- Kubozono, Haruo. 1998. Mōra to onsetsu no fuhensei [O univerzalnosti moraične enote in zloga]. *Journal of the Phonetic Society of Japan* 2:1, str. 5–15.
- Kubozono, Haruo. 2008. Japanese accent. V Shigeru Miyagawa in Mamoru Saitō (ur.). *The Oxford handbook of Japanese linguistics*. Oxford: Oxford University Press, str. 165–191.
- Kubozono, Haruo. 2017. Mora and syllable. V Natsuko Tsujimura (ur.). *The handbook of Japanese linguistics*. Malden: Blackwell Publishing, str. 31–61.
- Kubozono, Haruo, in Takeru Honma. 2002. *Onsetsu to mōra* [Zlog in moraična enota]. Tokyo: Kenkyūsha.
- Labrune, Laurence. 2012. *The phonology of Japanese*. Oxford: Oxford University Press.
- Ladefoged, Peter. 2006 [1975]. *A Course in Phonetics*. Boston: Thomson/Wadsworth.
- Lehiste, Ilse. 1990. Phonetic investigation of metrical structure of orally produced poetry. *Journal of Phonetics* 18, str. 123–133.
- Levelt, Clara C., in Ruben Van de Vijver. 2004. Syllable types in cross-linguistic and developmental grammars. V René Kager, Joe Pater in Zonneveld Wim (ur.). *Constraints in Phonological Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 204–218.
- Lieberman, Philip. 1977. *Speech physiology and acoustic phonetics*. New York: Macmillan.
- MacNeilage, Peter. 2008. *The Origin of Speech*. Oxford: Oxford University Press.
- Martin, Samuel E. 1987. *The Japanese language through time*. New Haven: Yale University Press.
- Matsuo, Bashō. 1990 [1685]. Nozarashi Kikō [Potopis razgaljenega telesa]. V *Bashō zenshū* [Zbirka del Matsua Bashōja]. Tokyo: Shōgakukan.
- McCarthy, John J., in Alan Prince. 1993. Generalized Alignment. V Geert Booij in Jan van Marle (ur.). *Yearbook of morphology*. Dordrecht: Kluwer, str. 79–153.
- McCawley, James D. 1968. *The phonological component of a grammar of Japanese*. The Hague: Mouton.
- McCawley, James D. 1978. What is a tone language? V Victoria A. Fromkin (ur.). *Tone: A linguistic survey*. New York: Academic Press, str. 113–131.
- Morais, José, Cary, Lucie, Alegria, José, in Paul Bertelson. 1979. Does awareness of speech as a sequence of phones arise spontaneously? *Cognition* 7(4), str. 323–331.
- Miller, Roy Andrew. 1967. *The Japanese Language*. Tokyo: Tuttle.
- Nespor, Marina, in Irene Vogel. 1986. *Prosodic phonology*. Dordrecht: Foris.
- Ohala, John J. 1994. Speech aerodynamics. V Ronald E. Asher in James M. Y. Simpson (ur.), *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Pergamon, str. 4144–4148.
- Olson, David R. 1994. *The World on Paper: The Conceptual and Cognitive Implications of Writing and Reading*. Cambridge University Press.
- Perfetti, Charles A., in Susan Dunlap. 2008. Learning to read: General principles and writing system variations. V Keiko Koda in Arnold M. Zehler (ur.). *Learning to Read Across Languages: Cross-Linguistic Relationships in First- and Second-Language Literacy Development*. Routledge, str. 13–38.
- Pierrehumbert, Jane, in Mary Beckman. 1988. *Japanese Tone Structure*. Cambridge: MIT Press.

- Pike, Kenneth L. 1945. *The Intonation of American English*. Ann Arbor. University of Michigan Press.
- Port, Robert, Dalby, Jonathan, in Michael O'Dell. 1987. Evidence for mora timing in Japanese. *Journal of the Acoustical Society of America* 81, str. 1574–1585.
- Seeley, Christopher. 1991. *A history of writing in Japan*. Leiden: Brill.
- Selkirk, Elisabeth. 1980. Prosodic domains in phonology: Sanskrit revisited. V Mark Aronoff in Mary Louise Kean (ur.), *Juncture*. Saratoga: Anma Libri, str. 107–129.
- Shen, Zhongwei. 2020. An Introduction to Chinese Historical Phonology Part I - The Keys to Traditional Phonology. V Zhongwei Shen (ur.), *A Phonological History of Chinese*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 3–56.
- Shigemori Bučar, Chikako. 2021. Učinkovitost komunikacije – zakaj ne z latinico? Primer japonščine. *Jezik in slovstvo* 66 (2–3), str. 243–258.
- Snoj, Vid. 2021. Ritem in metrum. *Primerjalna književnost* 44-1, str. 129–145.
- Tanaka, Shin'ichi. 2008. *Rizumu-akusento no 'yure' to on'in keitai kōzō* [Odstopanja v ritmičnosti naglasa in struktura fonološko-morfoloških oblik]. Tokyo: Kurosio.
- Takahama, Kyoshi. 1974. *Teihon Takahama Kyoshi zenshū* [Zbirka del Kyoshija Takahame], zv. 1. Tokyo: Mainichi Shinbunsha.
- Takayama, Michiaki. 2018. Jiamari hōsoku: shōkō. [Kratek razmislek o pravilu presežnih zlogov]. *Gobun kenkyū* 126, str. 19–32.
- Takazawa, Ryōichi. 2012. *Kidaiibetsu Takazawa Ryōichi zen kushū* [Zbirka nenavadnih verzov Ryōichija Takazawe]. Tokyo: Shichigatsudō.
- Splet: https://www.instagram.com/elhaikudeldia/p/CvxFGRROSA6/?img_index=1
- Splet: <https://fudemaka57.exblog.jp/29803465/> (dostop 14. 1. 2025)
- Uwano, Zendō. 2006. Nihongo akusento no saiken [Ponovna preučitev japonskega naglaševanja]. *Gengo kenkyū* No. 130, str. 1–42.
- Vance, Timothy. 2008. *The Sounds of Japanese*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vance, Timothy. 2017. The Japanese Syllable Debate: A Skeptical Look at Some Anti-Syllable Arguments. *Proceedings of GLOW in Asia XI*, zv. 1 (MIT Working Papers in Linguistics 84), str. 21–31.
- Vennemann, Theo. 1988. *Preference laws for syllable structure and the explanation of sound change*. New York: Mouton de Gruyter.
- Vovin, Aleksander. 2005. *A descriptive and comparative grammar of Western Old Japanese*. Leiden: Brill.
- Warner, Natasha, in Takayuki Arai. 2001. Japanese mora-timing: a review. *Phonetica* 58 (1–2), str. 1–25.
- Zhan, Bo. 2023. Problems with universal metrics: Evidence from Chinese recent-style verse (jinti shi) and Japanese haiku. *International Journal of Chinese Linguistics* 10–2, str. 220–283.